

ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних
наук, доцент,
Перший проректор

*Дипломатична академія
України
при МЗС України*

Досвід останніх десятиліть засвідчує, що подальший прогрес нашої молоді держави, формування громадянського суспільства багато в чому залежать від того, наскільки активно в цих процесах задіяна українська дипломатія в цілому та кожен дипломат особисто.

Йдеться про практичну реалізацію завдань довгострокової стратегії, яка має забезпечити міцне підґрунтя України як високорозвинутої, соціальної за своєю сутністю, демократичної держави, її інтегрування у світовий економічний простір як країни з конкурентоспроможною економікою, здатною вирішувати найскладніші завдання свого розвитку¹. Наступне десятиріччя має стати визначальним у розв'язанні саме цих завдань. Суспільство очікує від уряду серйозних змін, які дозволять реально забезпечити гарантовані Конституцією права і свободи людини і громадянина, а також дати відповіді на нові виклики сучасного етапу розвитку України.

Наша держава перебуває на важливому етапі свого історичного розвитку. Відбуваються докорінні перетворення в усіх сферах

**ДИПЛОМАТІЯ І
ПІДГОТОВКА
ДИПЛОМАТА
XXI СТОЛІТТЯ:
ТРАДИЦІЇ,
ІННОВАЦІЇ,
МОДЕЛІ**

суспільного життя, які супроводжуються появою відповідних моделей розвитку, спрямованих на подолання протиріч суспільства і держави та формування нової парадигми їх взаємодії. Не має залишитись поза увагою і українська дипломатія. Адже саме сьогодні першочергово постало питання про модель сучасного дипломата і пріоритетні завдання навчальних закладів, які здійснюють їх підготовку, зокрема – Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України.

З урахуванням змін, що відбуваються у сфері функціонального управління дипломатичною службою та її інституціонального розвитку, виникає необхідність наблизити зміст і форми професійного навчання дипломатів і державних службовців, які займаються питаннями зовнішніх зносин, до нових вимог і завдань сучасного державного управління. А також – визначити, що воно є не лише однією з пріоритетних серед наукових і освітніх галузей, а, насамперед, сферою практичного управління державними (публічними) ресурсами. Це стосується як працівників дипломатичної служби, які обіймають посади в центральному апараті Міністерства закордонних справ України, так і працівників закордонних дипломатичних і консульських установ України.

Нині Україна вступила в новий етап свого розвитку, стратегічним завданням якого в системній трансформації суспільства є перетворення її (не декларативно, а за глибинним змістом державного буття) на сучасну європейську державу, яка б, синтезувавши кращі національні традиції, долучилась до європейських і світових процесів, адекватно відповідала на виклики глобалізації.

Світова глобалізація і розвиток інформаційних технологій, трансформація українського суспільства і перехід до створення національної інноваційної системи – такими є зовнішні та внутрішні імперативи, що впливають на розвиток вітчизняного кадрового потенціалу дипломатичної та консульської служби України. Як осередок інтелектуальних ресурсів суспільства кадровий потенціал зовнішньополітичної сфери впливає на конкурентоспроможність держави й переважно визначає місце України у світовому глобалізованому просторі.

Стратегічним завданням України – є ефективне використання цього потенціалу. Для вирішення даного завдання необхідною є побудова гнучкої, адекватної системи кадрового забезпечення дипломатичної служби України, здатної не лише ефективно реагувати на зовнішні виклики, а й сприяти формуванню перспективних напрямів зовнішньополітичного розвитку держави як підґрунтя її суспільно-економічного та суспільно-політичного прогресу.

Серед основних завдань, які необхідно здійснити в цій справі, визначається й необхідність активного формування розвиненого громадянського суспільства, оскільки нинішня політична система країни поки що

не забезпечує належної ролі та впливу його інститутів на розвиток політичних і соціально-економічних процесів, не сприяє формуванню механізмів ефективного контролю за діями влади та позитивного іміджу України на міжнародній арені.

Жоден зовнішній імідж не втримається, якщо він не буде відповідати внутрішнім реаліям. Країна з гарним іміджем не лише крокує разом з усіма, її громадяни теж відчувають свою приналежність до світу. Всі стають самодостатніми, а не залежними від тих чи інших (фінансових, політичних, культур-цивілізаційних) чинників.

У сучасному світі питання іміджу – є абеткою зовнішньої політики будь-якої держави. Для України це питання сьогодні є більш ніж актуальним. Йдеться про завдання державного масштабу і державної ваги. Від нього залежать успіхи України на міжнародній арені, від нього залежить і надходження інвестицій у нашу державу.

Дипломатія працює на імідж держави і на нього, на цей імідж, спирається у своїй роботі. Створення позитивного іміджу держави залишається серед перспективних завдань вітчизняної дипломатії. Вона сьогодні лише наближається до того, щоб працювати на цей імідж так, як це роблять провідні зовнішньополітичні відомства держав світу. Слід підкреслити ключову роль МЗС у формуванні позитивного іміджу нашої держави, тому що мережа посольств та інших установ має дуже значні можливості для поширення відомостей про Україну.

Центральними проблемами державотворчого процесу в сучасній Україні є, зокрема, становлення нових політичних структур, створення сприятливих умов для розвитку особистості громадянина, забезпечення його творчого потенціалу. Звичайно, всім зрозуміло, що, попри важливу роль національного загалу в реалізації цих завдань, велику політику все ж формують професіонали – провідні політичні й громадські діячі, у т.ч. і дипломати. А саме тому очевидно, що за даних умов істотно зростає навантаження на науково-методологічну складову забезпечення як власне зовнішньополітичної діяльності, так і її інструментарію – дипломатії, яка продовжує лишатися конструктивним засобом формування нового світового порядку².

Демократичні зміни, що відбулися за час існування молодшої української держави, висунули на порядок денний проблему формування відповідної суспільної свідомості. І це природно: чим більше демократизується суспільство, тим гостріше постає потреба в знаннях про людину, історію країни, її внутрішню і зовнішню політику, потреба в представниках політичної еліти, як у висококультурних, високоосвічених фахівцях, як в особистостях широкого світогляду й постійним прагненням до осягнення знань, що вже стали їх набутками.

Належить також звернути увагу на необхідність усвідомлення суб'єкта-

ми політичного процесу значущості гуманітарної складової освіти дипломата як своєрідного "компаса" в пізнанні політичного світу та одного з найважливіших чинників стабільності, передбачуваності й керованості нашого суспільства, що продовжує перебувати в перехідному стані. Гуманітарні науки в цілому та гуманітарна складова загальної програми підготовки дипломатів XXI століття може виступити своєрідним механізмом формування громадянського суспільства і його включення, поряд з державою, у вирішення регіональних і глобальних проблем.

Загалом йдеться про певний комплекс цінностей, умінь і знань громадян, сформованих системою гуманітарних наук, які забезпечують їм свідому участь і активну позицію в політичному житті, можливість визначити власні політичні інтереси і зіставити їх з інтересами всього суспільства. Саме такий комплекс політична наука кваліфікує як політичну культуру громадян, у тому числі й дипломатів³.

Основні характеристики підготовки дипломата: постійна незавершеність отриманих знань, виключення оцінок, що претендують на істинність узагальнень, принципова відмова від моноцентричних уявлень на користь визнання співіснування різних, що не піддаються зведенню в єдине ціле, наукових ідей, стилів мислення, між якими можливий продуктивний діалог.

Зміна уявлень про політичне знання вимагає відмови від нормативної моделі освіти, що уніфікує людську індивідуальність і не лишає місця для пізнавальної ініціативи, на користь відкритої моделі. Відкрита система припускає, що процес навчання не може зводитися до простої передачі знання. Перетворення переданої інформації в знання відбувається реципієнтом: співвіднесення з фоновим знанням, особистим досвідом і переживаннями, нормами соціального оточення.

Різноманіття завдань, що постають перед суспільством, вимагає індивідуальної ініціативи, отже й індивідуальної розмаїтості. Людська індивідуальність стає основою системи суспільних зв'язків у відкритому суспільстві, а її вільний розвиток – необхідною умовою його розвитку. Імператив системи освіти для відкритого суспільства – розвиток інтелектуальних здібностей, необхідних для активної творчої участі в життєдіяльності суспільства, включаючи допитливість, схильність до критичного аналізу.

Відкрита модель гуманітарної освіти переносить центр ваги з репродуктивних форм навчання на продуктивні. Відповідно, радикально міняються й відносини між тими, хто навчає, і тим, кого навчають. Сучасний навчальний процес передбачає перехід від авторитарного керування і підпорядкування до співробітництва і співтворчості.

Розвиток інтелекту відбувається насамперед через організацію індивідуальної роботи тих, хто навчається. Самостійна праця сприяє ви-

робленню навичок формування власних суджень у процесі аналізу матеріалів і підготовки письмових звітів, довідок і усних повідомлень. При зіставленні різних позицій і установок виробляється здатність логічно мислити. Розвиток уміння чітко й доступно викладати та захищати власну позицію, вислуховувати думки опонентів і дискутувати сприяє формуванню відкритої політичної культури, у тому числі – і культури дипломата.

Істотний елемент освітнього процесу у відкритій моделі – створення сприятливих умов для активного осмислення інформації. Це залучення тих, кого навчають, до науково-дослідницьких проектів, їх участь у публічних дискусіях.

Саме в цьому контексті в даній статті автор прагне привернути увагу до питання про значення і роль гуманітарних наук у підготовці дипломата XXI століття.

Цілком закономірно, що від дипломата XXI століття потрібно більше знань, інтелекту, внутрішньої стриманості, культури, словом – інтелігентності в найширшому значенні цього слова. Закономірне питання, наскільки навчальний заклад системи Міністерства закордонних справ України в змозі справитися з підвищеними вимогами до підготовки дипломатичних кадрів у новому столітті, і, відповідно, гарантувати виконання поставлених завдань на належному рівні.

У цілому ж, ці вимоги зовсім не нові. Вони мають свої історичні витоки та історичні традиції. Такі якості цінувалися в дипломатії всіх часів, починаючи з епохи Стародавнього світу і Середньовіччя, і перш за все – за доби цілковитого панування постійної дипломатії. Саме тому відомості про зовнішню політику і дипломатію на рубежі Середньовіччя і раннього Нового часу варто розцінювати не як випадкові, не пов'язані між собою історичні факти, а як ознаки, що підтверджують усталеність нової дипломатичної практики на одному з етапів формування абсолютних держав у Європі, інституціоналізацію їх зовнішньої політики та осоволення дипломатичних і консульських служб сучасності⁴.

Ця нова дипломатична практика виникла, обособлювалася та оформлювалася на тлі світового багатовікового дипломатичного досвіду, що стало передаватися від формації до формації, від держави до держави.

З давніх часів дипломатія вважалася особливою сферою людської діяльності, оточеної романтичним ореолом загадковості та елітарності. Чи тому, що нею часто займаються дійсно за зачиненими дверима, або тому, що дипломати – нечисленна група, зосереджена в основному на своїх професійних проблемах. Але й сьогодні, на початку XXI століття – про дипломатію і дипломатів продовжують існувати розхожі думки, нерідко такі, що суперечать одна одній, вирізняються однобічністю або перебільшеннями.

Доречне риторичне питання: Хто такий дипломат сьогодні і, яким він повинен стати завтра?

Сьогодні дипломатичну професію зараховують до розряду елітних, як таких, що вимагають особливого роду навичок, вмінь і якостей⁵.

І громадська думка, і статус у державній ієрархії забезпечують дипломату високий престиж. У буденному уявленні образ дипломата завжди наділяється особливими якостями й значущістю, асоціюється з професійною відповідальністю і неабияким особливим змістом. Високий суспільний статус дипломата дозволяє іноді говорити навіть про кастовість дипломатичної служби, найкращих представників національної еліти.

Загально визнано, що саме національна еліта, яка, по суті, являє собою відносно тонкий прошарок суспільства, у цілому, практично повністю визначає й формує як образ тієї чи іншої держави, так і її майбутнє⁶. Провідні держави світу обов'язково мають і відповідно забезпечують належний рівень розвитку навчальних закладів, які готують такі елітні кадри.

У зрілих державах наявність системи відтворення дипломатичної національної еліти, як правило, набуває форм доволі консервативної державницької традиції. Цікавим тут є те, що остання, еволюціонуючи разом із державою в деталях, у головному, проте, неухильно зберігає свою сталість протягом століть, наслідуючи певною мірою принципи історичного традиціоналізму.

Протягом усіх років Незалежності в Україні було створено кілька навчальних закладів указанного спрямування, таких, наприклад, як Дипломатична академія України при МЗС України, Національна академія державного управління при Президентові України, Національна академія служби безпеки України та деякі інші.

Реальність, як правило, не в ладу зі стереотипами, хоча не можливо заперечувати, що народжуються вони не на порожньому місці. В усякому разі, сьогодні в дипломатичній, професійній практиці поєднано різні грані, скомбіновано широкий діапазон знань, навичок і традицій, необхідних для вирішення конкретних зовнішньополітичних завдань.

Адже дипломату за кордоном надто часто доводиться виступати в ролі фахівця з історії, культури, права. Експертні знання в цих областях складають основу професійної компетентності і вважаються обов'язковими, зазвичай просто необхідними для успішного виконання дипломатичних обов'язків.

Саме належний рівень і обсяг гуманітарних знань, на наше переконання, все частіше стають невід'ємним атрибутом дипломатії високого класу. Більш того, є всі підстави стверджувати, що багатство історико-культурної, культур-цивілізаційної спадщини багато в чому визначає облич-

чя дипломатії, її духовний вигляд, життєздатність, кращі риси. Дипломатична майстерність блідне й в'яне, якщо її не живлять джерела світової та вітчизняної історії та культури.

Крім того, дипломатична діяльність у сучасних її видах: економічна, енергетична, гуманітарна дипломатія, потребують країнознавчої та регіональнознавчої професійної підготовки дипломатів, особливо в умовах глобалізації⁷.

Вирішення проблем усесторонньої підготовки дипломатів і забезпечення умов безперервного оновлення їх професійних знань, оволодіння сучасними технологіями застосування цих знань на практиці, багато в чому залежить від ефективності освітньої діяльності таких навчальних закладів як Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України⁸.

Дипломатична академія України при МЗС України була створена Указом Президента України 30 травня 1995 року і розпочала свою практичну діяльність у вересні 1996 року. У 2005 році наш навчальний заклад відзначає свій перший десятилітній ювілей⁹.

Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України є головним відомчим державним вищим навчальним закладом IV рівня акредитації ВНЗ у системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників дипломатичної служби і державних службовців, які займаються питаннями зовнішніх зносин України. Дипломатична академія України при МЗС України готує керівні дипломатичні кадри і здійснює підготовку магістрів зовнішньої політики для роботи у сфері міжнародних відносин.

У Дипломатичній академії України при МЗС України слухачам надається можливість, ґрунтуючись на раніше отриманій повній вищій освіті і певному досвіді практичної роботи, фундаментально оновити професійні знання, вивести їх на рівень останніх досягнень теорії та практики в сфері зовнішньої політики і дипломатії.

Мета сучасної вищої школи української дипломатії – не тільки підготувати фахівця в певній сфері діяльності або управління. Йдеться про формування дипломата, як особи, здатної та здібної до різносторонньої ефективної діяльності і самоудосконалення протягом всього життя. Значну роль у досягненні саме цієї мети покликаний зіграти процес розширення циклу гуманітарних і професійно-орієнтованих дисциплін в навчальному плані спеціальності 8.000006 – "Зовнішня політика".

Важливою складовою підготовки дипломата є творча інновація сучасного світового досвіду дипломатичної освіти в існуючі навчальні програми.

Поглиблене вивчення, професійне знання історії, культури, політології, релігієзнавства, інших гуманітарних наук, володіння декількома іноземними мовами, дозволяє дипломату освоїти духовний досвід мину-

-06954 17

лого, порівняти його з особистим досвідом, долучитися до загальнолюдських духовних цінностей.

З урахуванням даних обставин у Дипломатичній академії України при МЗС України, завершується процес удосконалення навчального плану, пріоритетним напрямом якого є розширення переліку та обсягів дисциплін гуманітарного циклу магістерської підготовки.

Унікальність дипломатичної професії та специфіка умов роботи дипломата ХХІ століття виявляється, перш за все, у тому, що сучасний дипломат виступає одночасно в багатьох постатях – політика, перекладача, аналітика, експерта, вченого, публіциста, а інколи, навіть, і професійного актора. Це – вимога часу. І зовсім не буде перебільшенням сказати, що вона починає набувати ще більшої ваги й значущості в умовах глобалізації сучасного світу.

По-перше, різноманіття вражень, акумуляція реального історико-культурного досвіду різних країн, численні контакти об'єктивно сприяють формуванню дипломата ХХІ століття як особи всебічно розвинутої, цивілізованої, високоосвіченої та високоорганізованої. Якщо цього не відбувається – то, очевидно, мають місце, перш за все, перекоси і деформації в підготовці кадрів для національних дипломатичних і консульських служб.

По-друге, відбувається зростання ролі гуманітарного компонента в міжнародних відносинах. Новий етап ревальвації загальнолюдських, моральних цінностей у політиці, що почався, формує і оновлене уявлення про імідж і роль дипломата ХХІ століття.

По-третє, дипломати, як і представники інших сфер державного управління, перебувають у боргу перед вітчизняною історією і культурою, які з кожним днем все гостріше потребують сьогодні громадської та державної підтримки.

Набирає силу процес активного залучення української дипломатії до вирішення проблем історико-культурного відродження України, заохочення дружніх відносин між Україною і державою перебування, і, відповідно, розвиток співробітництва в галузі культури і науки.

Зокрема, українська дипломатія широко задіяна у вирішенні нелегких та багато в чому делікатних завдань повернення в Україну національних культурних цінностей. Перш за все тих художніх та історичних реліквій, яким протипоказано залишатися на чужині, оскільки поза межами культурного простору Батьківщини вони приречені на забуття.

Дипломат, який працює за кордоном, постійно стикається з необхідністю врахування суб'єктивного чинника, особистісних характеристик своїх партнерів. Це вимагає спеціального знання традицій, звичаїв, історико-культурних коренів національної психології, національних особливостей дипломатичного протоколу та етикету, історії регіонів і

окремих країн тощо.

Будь-який дипломат неодноразово переконувався на власному досвіді, як важливо для роботи бачити і розуміти мотиви поведінки, не судити зопалу, уникати скороспішних висновків. Спілкування з видатними представниками культури, громадськими і політичними діячами для багатьох посольств складає не менше половини всього кола зв'язків. Ці зв'язки не можуть розвиватися без взаємної симпатії, спільності інтересів. Отже, на початку XXI століття ключового значення набуває саме особа дипломата, її масштабність, належний рівень освітньої підготовки та потенціал.

Інакше кажучи, від дипломата XXI століття потрібно більше знань, інтелекту і культури, тому що в повсякденних робочих контактах грань ділового і особистісного часто виявляється досить умовною, оскільки це багато в чому і чисто людські контакти.

Для вирішення цих завдань у навчальні плани Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України введено спецкурси "Психологічний тренінг дипломата", "Політична комунікація", "Превентивна дипломатія і конфліктологія", "Компаративна історія і теорія дипломатії", "Іміджологія", "Ораторське мистецтво і риторика для дипломата", "Техніка ведення переговорів" і інші.

Поява нових освітніх технологій поставила на порядок денний питання про оцінку відповідності підготовки дипломатів сучасним вимогам, адже вони покликані виконувати свої службові обов'язки в нових умовах, в умовах інформаційної революції¹⁰.

У підготовці висококваліфікованих фахівців для дипломатичної служби України, визначальне значення на сучасному етапі має впровадження і використання нових технологій навчання, а також розвиток проблемно орієнтованого простору та мережі Інтернет як складових безперервної освіти. Саме в цьому полягає сутність подальшої після ВНЗ комплексної програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері зовнішньої політики.

Значимість професійного систематичного навчання дипломатів постійно зростає як в Україні, так і у світі. Практично немає країни, яка б не завдячувала такому навчанню своїм технологічним, соціально-економічним, культурним прогресом і не пов'язувала б з ним своє майбутнє. Вкрай важлива роль відводиться цій системі професійного навчання в прогнозах соціального розвитку.

У процесі навчання слухачів Академії (віком – від 25 до 40 років) враховують такі специфічні риси цієї категорії осіб:

- наявність життєвого та виробничого досвіду, що може мати як позитивне, так і негативне значення (окремі професійні стереотипи іноді заважають оволодінню новими професійними навичками);

- особисту оцінку будь-яких знань та їх значення відповідно до власного розуміння, досвіду, мотивів;
- відповідальність за результати навчання, завдяки чому підвищується мотивація до цього процесу;
- чітке усвідомлення мети навчання, що посилює важливість забезпечення відповідності змісту навчання тій меті, яку ставить перед собою слухач;
- активне ставлення до навчання, що вимагає від педагогічних працівників застосування відповідних форм і методів навчання;
- втрачені навички пізнавальної діяльності, у зв'язку з чим постає необхідність самостійного пошуку нових знань, що дуже важливо з огляду на стислі терміни навчання та той факт, що навчання за "шкільною" або "традиційно-вузівською" системою більшість дорослих не сприймає психологічно.

Таким чином, навчання слухачів таких вікових категорій буде ефективним за умови, що воно:

- зорієнтоване на вирішення конкретних професійних проблем;
- базується на життєвому досвіді слухачів, з максимальним його використанням;
- спрямоване не на формальну передачу знань, а на розвиток активності учасників у їх здобуванні;
- здійснюється в неформальній, не авторитарній атмосфері взаємодії, взаєморозуміння та взаємоповаги, тобто до кожного зі слухачів науково-педагогічний працівник ставиться як до колеги.

Специфіка навчання дорослих висуває свої вимоги до викладача та стилю викладання ним навчального матеріалу. Отже, викладач:

- із лектора перетворюється на консультанта, інструктора, тому повинен мати не лише ґрунтовні професійні знання, а й відповідні особисті якості;
- орієнтується на діалоговий стиль спілкування зі слухачами;
- враховує попередній досвід слухачів і допомагає його використовувати, тобто спочатку визначає стартовий рівень, наявні професійні знання та вміння, які можна інтегрувати в професійні;
- має бути готовим до того, що хтось зі слухачів у певному питанні виявиться компетентнішим за нього, а також враховувати побажання слухачів щодо методів навчання;
- оскільки працює з групою людей, різних за віком, рівнем освіти, досвідом тощо, повинен володіти різними педагогічними методами та прийомами, щоб забезпечити індивідуальний підхід до кожного слухача, надати йому необхідну допомогу;
- працює в одній команді з іншими науково-педагогічними працівниками, орієнтуючись на кінцеву мету навчання.

Результати психолого-педагогічних досліджень засвідчили, що в про-

фесійній діяльності особливе місце займає мотивація, система пізнавальних потреб, ставлення до одержуваної інформації. Зрозуміло, що традиційні форми навчання (зокрема, лекція, котра все ще залишається найпоширенішим методом навчання) не відповідають зазначеним вимогам. Заслужують на увагу сучасні педагогічні технології навчання дорослих, що враховують особливості цієї категорії осіб і спрямовані на їх активну участь у навчальному процесі. Застосування цих технологій сприяє поліпшенню якості навчання, скороченню його термінів, підвищенню професійної адаптації та конкурентоспроможності слухачів на ринку праці. Основним напрямом удосконалення навчання та підвищення його ефективності є запровадження технологій, спрямованих на стимулювання слухача до засвоєння професійних знань і вмінь.

Високим рівнем активності слухачів характеризуються проблемні, творчі, дослідницькі, ігрові технології. Від традиційних вони відрізняються не лише методикою викладання, а й високою ефективністю навчального процесу, оскільки дають змогу розвивати в слухачів спеціальні навички (здатність до соціальної інтеграції та компромісів, вміння приймати самостійні рішення, вирішувати конфлікти тощо), підвищувати мотивацію та самосвідомість слухачів, закріплювати теоретичні знання на практиці.

Розглянемо найефективніші інноваційні технології (методи) та форми навчання дорослих.

Ігрові методи дедалі ширше застосовують у процесі навчання дорослих. Їх ефективність базується на інтенсивності передавання інформації, можливості розвитку самостійності, оволодінні навичками застосування професійних знань і вмінь.

Специфічна мета ділової гри – підготувати учасників до вирішення складних проблем професійної діяльності шляхом застосування конкретних альтернативних дій. У ході ділової гри слухачі в спеціально змодельованих умовах вчать оперативно аналізувати можливі ситуації, приймати оптимальні рішення, вести пошук розв'язання проблеми на основі певних параметрів, обирати найдоцільніші методи і прийоми дипломатичного інструментарію, тощо. Ділові ігри проводять, як правило, з використанням спеціальної техніки, тренажерів або комп'ютерних програм.

Основними ознаками ділової гри є:

- моделювання професійної діяльності керівників і фахівців;
- спільна мета ролевих груп, які беруть участь у грі;
- наявність ролей і розподіл їх між учасниками гри;
- відмінність інтересів учасників (враховуються суперечливі інтереси учасників гри).

Оскільки на практиці трапляються різні непередбачувані ситуації, во-

ни мають бути введені в гру для максимального наближення її до реальних умов. Рішення по ходу гри приймають, як правило, в умовах неповної інформації з певним ризиком (невідомо, чи своєчасно надійде додаткова інформація, як складуться політичні обставини). Тому неповнота інформації – обов'язковий елемент ділової гри.

Метод передбачає прийняття та реалізацію певної послідовності рішень, кожне з яких залежить від рішення, прийнятого на попередньому етапі. Крім того, етапи можуть повторюватися, причому на кожному з них можливі досить складні поєднання різних рішень.

Ділова гра вимагає ґрунтовної підготовки і тривалого часу для проведення, але водночас є особливо ефективним методом підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері зовнішніх зносин.

До ігрових методів навчання відносять також рольові та управлінські ігри, під час яких потрібно приймати рішення у взаємодії з іншими слухачами. Такі ігри характеризуються значним емоційним впливом на учасників, сприяють формуванню та розвитку вміння спілкуватися, розвивають навички взаємодопомоги. Роль викладача багатопланова: до початку гри він – інструктор, який пояснює зміст, порядок та правила гри; у процесі гри – консультант; під час підбиття підсумків – головний суддя і керівник.

Рольові та управлінські ігри значно простіші й доступніші, ніж ділові, як щодо підготовки, так і щодо проведення.

Рольова гра може відбуватися у двох формах:

- учасник імпровізує свою роль (наприклад, у ситуації прийому громадян консулом);

- тренер (викладач) роздає учасникам описи ролей. Учасники можуть розіграти гру ще раз, помінявшись ролями.

Проблемне навчання: рольові та управлінські ігри, дискусія, обговорення, навчальні екскурсії.

Суть проблемного навчання полягає в моделюванні навчально-професійних ситуацій (як правило, на реальному матеріалі навчальних дисциплін, що вивчаються, і професійної діяльності). Слухачів ставлять в умови "першовідкривачів", "дослідників". Мета – знаходження оптимального вирішення ситуацій. Цей процес має включати багатоступеневі логічні операції, а в разі потреби – розрахункові й експериментальні роботи.

Проблемні ситуації розробляють таким чином, щоб слухачі:

- опинилися в умовах необхідності практичного використання набутих знань і вмінь;

- мали змогу з'ясувати суперечності між теоретично можливим шляхом вирішення завдання і його практичною нездійсненністю чи недоцільністю;

- змушені були вибирати правильне рішення з кількох запропонованих;
- усвідомили, що наявних у них знань і вмінь недостатньо для виконання поставленого завдання.

Проблемний спосіб навчання передбачає такі етапи подання інформації:

- підготовка проблеми і розкриття основних протиріч, що виникають у процесі її вирішення;
- формування гіпотез, їх обговорення, наведення теоретичних міркувань і експериментально одержаних даних на їх підтвердження чи спростування;
- знаходження правильної гіпотези, обґрунтування її за допомогою теоретичних аргументів або експериментальних даних.

Проблемний спосіб навчання доцільно використовувати для розгляду базових питань навчальної програми.

Однією з найслабших сторін професійного навчання слухачів-дорослих є застосування класно-урочної системи, що зорієнтована на усереднені зміст і терміни навчання і не дає змоги врахувати наявні знання та вміння слухачів, їх життєвий досвід, здібності до навчання. Вирішити цю проблему певною мірою дозволяє модульний метод розроблення навчально-програмної документації та організації навчального процесу, а також впровадження гнучких інноваційних технологій навчання.

Широке запровадження сучасних педагогічних технологій та активних методів у процесі професійного навчання слухачів Академії, зокрема під час професійно-тематичної практики і стажування в МЗС України, сприяє підвищенню його ефективності, а відповідно, і рівня кваліфікації та професіоналізму працівників дипломатичної служби. Проте слід враховувати, що форми й методи навчання визначаються безпосередньо викладачем, який обирає форми, методи і структуру навчання, які здатні забезпечити високу його ефективність і результативність.

Розвиток науково-технічного прогресу позначається на вдосконаленні вищої освіти, у тому числі – і в підготовці дипломатів. Це пред'являє нові підвищені вимоги до знань випускників Дипломатичної академії України при МЗС України, їх творчому розвитку, умінню знаходити найраціональніші конструктивні, технологічні, організаційні і економічні рішення, а також – добре орієнтуватися у відборі наукової інформації та вирішувати різноманітні, принципово нові завдання.

Одним із важливих завдань вищої школи – є підвищення якості підготовки фахівців, зокрема, у сфері зовнішньої політики і дипломатії. Головна роль у вирішенні цих завдань відводиться навчальному процесу, який повинен забезпечувати високий рівень знань випускника Диплома-

тичної академії України при МЗС України за спеціальністю 8.000006 "Зовнішня політика". Важливою складовою частиною плану підготовки магістрів "Зовнішньої політики" є цикл гуманітарних дисциплін ("Світова дипломатія", "Міжнародні відносини ХХ століття", "Зовнішня політика України", "Теорія міжнародних відносин", "Політологія міжнародних відносин", "Культура і міжнародні відносини", "Релігія і дипломатія", "Основи регіоназнавства і країнознавства", "Міжнародне публічне право", "Міжнародне приватне право", "Право зовнішніх зносин", "Адміністративне право зарубіжних країн", "Дипломатична і консульська служба", "Компаративна історія і теорія дипломатії" та інші.).

Виконання поставлених завдань, щодо підготовки дипломатичних кадрів ХХІ століття, можливе лише в разі надання випускникам Академії новітніх знань у галузі наукових досліджень. Це зобов'язало вищу школу широко залучати слухачів Академії до проведення наукових досліджень.

Таким чином, науково-дослідницька підготовка в Дипломатичній академії України при МЗС України – один із пріоритетних напрямів магістерської програми навчання.

Важливим етапом у підготовці дипломатів є включення до навчального процесу Академії науково-практичного семінару: "Методологія і організація наукових досліджень". Ця навчальна дисципліна дозволяє слухачам Академії освоїти елементи методики і організації наукових досліджень, що багато в чому сприяє розвитку її раціонального творчого мислення, організації їх оптимальної розумової діяльності.

У період навчання в Дипломатичній академії України при МЗС України слухачам створюються умови для збору матеріалів і підготовки текстів дисертаційних досліджень, забезпечується наукове керівництво і надається підтримка на етапі захисту кандидатських дисертацій.

Слухачі Академії беруть найактивнішу участь у міжнародних науково-практичних конференціях, симпозіумах, конгресах, круглих столах. Також, здобувачі наукових ступенів мають нагоду публікувати результати своїх досліджень у "Науковому віснику Дипломатичної академії України"¹¹, який затверджений Вищою атестаційною комісією України, як спеціалізоване фахове видання з історичних, політичних і юридичних наук.

У цілому ж, науково-дослідницька робота слухачів Академії вимагає свого подальшого удосконалення.

Тому, у новому проекті державного стандарту вищої освіти за спеціальністю 8.000006 "Зовнішня політика", який розробляється Дипломатичною академією України при МЗС України, враховані побажання випускників і визначено, що головна задача Академії – підготовка висококваліфікованих кадрів для дипломатичної служби України.

Згідно з вимогами технології розробки українських освітніх стандартів для вищої школи саме вміння вирішувати соціальні проблеми і завдання професійної діяльності становлять базу для визначення цілей навчання на рівні навчальних дисциплін¹². Модель фахівця, перш за все ґрунтується на кваліфікаційній характеристиці працівника, який обіймає певну посаду в системі суспільного виробництва. Першим кроком переходу від моделі фахівця до моделі його підготовки є виокремлення і повний опис типових завдань, які фахівець має розв'язувати у своїй професійній діяльності. Ці завдання вибудовуються в ієрархію, яка є одночасно ієрархією цілей вищої освіти.

З метою вдосконалення зазначеної схеми щодо вищої освіти в Україні, було запропоновано розширити функції та зміст кваліфікаційної характеристики, додавши до її складу опис здатностей та умінь випускника вищого навчального закладу вирішувати соціальні проблеми і завдання професійної діяльності. Таким чином, кваліфікаційна характеристика трансформувалася в освітньо-кваліфікаційну характеристику (ОКХ), що містить модель випускника ВНЗ (наприклад, Дипломатичної академії України при МЗС України) у вигляді формалізованого опису його особистості через перелік здатностей і вмінь вирішувати проблеми і завдання соціальної сфери і формалізованого опису його професійної діяльності через перелік типових завдань і відповідних умінь, що забезпечують їх розв'язання. Зазначена модель є інструментом розв'язання психолого-педагогічних завдань, бо на її основі будується модель професійної підготовки майбутнього фахівця – складова освітньо-професійної програми (ОПП). При цьому вимоги до нього проектується на вимоги до змісту навчання.

Отже, галузеві стандарти вищої освіти (наприклад, галузевий стандарт вищої освіти зі спеціальності 8,000006 – Зовнішня політика) є стандартами досягнень, оскільки вони містять проект результатів навчання у вигляді системи вмінь із вказівкою на вид і рівень їх сформованості, а стандарти вищого навчального закладу є стандартами змісту. Спираючись на кваліфікацію підходів до встановлення стандартів досягнень, за Р.М.Томасом (R.M.Thomas)¹³, можна константувати, що в галузевому компоненті українських освітніх стандартів для вищої школи синтезовано елементи двох підходів – ідеально освіченої людини та запитів ринку праці.

Поділяємо думку Г.В. Красильникової та В.І. Бегняк про те, що технологія розробки українських стандартів вищої освіти дає змогу обґрунтовано відбирати необхідні уміння та здатності, відкидати застарілі і постійно доповнювати їх новітніми, зумовленими сучасними вимогами науково-технічного прогресу, процесами розвитку

суспільства: глобалізацією, інформатизацією, тощо¹⁴.

Проте, як зазначають В.Л. Петренко і К.М. Левківський, майже десятирічний досвід розроблення стандартів вищої освіти в Україні свідчить, що для багатьох методистів і викладачів вищої школи основні труднощі полягають саме в розумінні взаємозв'язків умінь і знань при застосуванні діяльнісного підходу¹⁵.

На наш погляд, спроектовані В.Л. Петренко макети формалізованих описів моделі випусника та його професійної підготовки є складовими концептуальної моделі галузевих стандартів вищої освіти будь-якого фахового спрямування, а отже – і спеціальності 8.000006 "Зовнішня політика", освітньо-кваліфікаційного рівня – магістр.

У цілому ж, проблем у підготовці дипломатів на сучасному етапі цілком достатньо. І можуть вони вирішуватися, виходячи, перш за все з того, яким нам уявляється певний ідеальний образ дипломата в осяжно-му майбутньому. Очевидно, що модель дипломата в умовах бурхливо змінного світу повинна бути мобільною, рухливою, багато в чому її ще належить розробити¹⁶.

Можна передбачити зі значною часткою впевненості, що в професії дипломата ХХІ століття повинні зберегтися – традиційна для неї спрямованість на такі якості, як – утворена на рівні світових стандартів широта світогляду та мислення, інтелектуальна глибина дослідника, організаторський талант адміністратора, раціоналізм, ерудиція, сприйнятливість до нових реалій, художній смак і патріотичний ідеал.

Проблеми, які на сьогодні існують у підготовці кадрів для дипломатичної служби України, можуть бути подолані шляхом реального розширення самостійності, заохочення творчих задумів, стимулювання молоді. Все це входить у завдання Дипломатичної академії України при МЗС України, конкретизовані в "Концепції розвитку Дипломатичної академії України при МЗС України на 2002-2005 роки", затвердженій Рішенням Колегії МЗС України від 27 червня 2002 року¹⁷. Адже сьогодні – дипломатія і дипломати ХХІ століття виражають сутність нової зовнішньої політики держав, яка відкривається для більш широкої взаємодії зі світовою та національною культурою та історією, знаходить новий етичний вимір¹⁸.

Високий професіоналізм дипломата в сучасному світі – найважливіша умова реалізації національних інтересів, забезпечення міжнародної стабільності, прогнозування зовнішньої політики держави.

Як свідчить історія, на відносинах між державами згубно позначається забуття того, що без історії та культури, неможлива політика, де головує загальногуманітарна ідея. Нові тенденції у світі, процеси глобалізації, врахування місця історії та культури в міжнародному житті, розширення місця гуманітарного чинника в міжнародному житті, ство-

рюють можливості для того, щоб професія дипломата в XXI столітті розкрилася особливою гранню – своїм тісним взаємозв'язком, як із сучасністю, так і історією. І на цьому акцентується особлива увага при підготовці дипломатів у Дипломатичній академії України при МЗС України.

Підготовка дипломата в жодному сенсі не може вважатися завершеною. Рівень професійних знань дипломата постійно перебуває в процесі оновлення, перш за все, через систему підвищення кваліфікації та самоосвіту. Головне завдання – надати можливість дипломатам підвищити кваліфікацію на спеціалізованих семінарах з різноманітних проблем сучасності, обмінятися досвідом і отримати службову інформацію про перспективи розвитку зовнішньополітичного курсу країни. Саме цей навчальний безперервний процес успішно і здійснюється на базі Дипломатичної академії України при МЗС України.

Такі інноваційні підходи в освіті всіх нас багато в чому спонукають по-новому поглянути на ті процеси, ті завдання, які ми самі перед собою ставимо в підготовці сучасних дипломатичних кадрів і підвищенні їх кваліфікації, і ті завдання, які ми, так чи інакше, вирішували до сьогоднішнього дня, при створенні і функціонуванні системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для дипломатичної служби України.

Слід особливо підкреслити, що в Дипломатичній академії України при МЗС України враховується зростаючий чинник значення і ролі гуманітарних наук у підготовці дипломатів на сучасному етапі, а також акцентується увага не лише на освітній та інформаційно-аналітичній діяльності, а перш за все – на науково-дослідницькій, з урахуванням тих об'єктивних змін, які характеризують сьогоднішній світ.

Таким чином, гуманітарна освіта є одним з найважливіших ендогенних чинників політичного процесу, який впливає на стабільність, ефективність і перспективи подальшого розвитку системи підготовки дипломатичних кадрів для Міністерства закордонних справ України.

Цей висновок ґрунтується на тому, що політичний (зовнішньополітичний) світ в його просторово-динамічних характеристиках і "людина політична" (дипломат) становлять єдиний комплекс, і саме гуманітарна освіта покликана удосконалювати і гармонізувати їх взаємодію.

Крім того, слід відзначити, що проблеми гуманітарної освіти в Україні вимагають подальшого ґрунтовного вивчення. Зокрема особливої уваги потребує питання включення гуманітарних знань в освітні програми, розробки дидактики та високоефективних засобів діагностики, які б відповідали перехідному періоду суспільства, сприяли формуванню знань і громадянських навичок, які відповідають змістові сучасних про-

цесів в Україні та світі.

Проблеми вітчизняної освіти, у цілому, зумовлені цивілізаційними викликами людині, удосконаленням системи вищої освіти, у тому числі й у сфері міжнародних відносин, органічно взаємопов'язані, оскільки йдеться про досягнення єдиної мети – підвищення якості національної освіти через нові форми організації навчання, подальшу комп'ютеризацію та інформатизацію навчального процесу, підвищення рівня вивчення іноземних мов (як мінімум – двох-трьох), розробку нового покоління підручників, навчальних і навчально-методичних посібників, зокрема електронних, технічних засобів навчання (ТЗН), тощо.

У сфері вдосконалення навчального процесу в ВНЗ, у т.ч. і в ДАУ при МЗС України, потрібні уточнення загальної концепції підготовки і підвищення кваліфікації працівників дипломатичної служби та державних службовців інших органів державної влади, що займаються питаннями зовнішніх зносин.

Першочерговим завданням ВНЗ у цьому контексті є необхідність певної реформації (а можливо і докорінних змін) системи поточного контролю (контрольних заходів) за якістю опанування професійними знаннями, уміннями і навичками.

Нині, коли відбувається процес становлення нашої демократичної держави і створення на її теренах підвалин ринкової економіки та безпосередньо пов'язаних із цим інших видів і форм суспільних відносин, нагальною у сфері підготовки і підвищення кваліфікації в ДАУ при МЗС України стає проблема поєднання загальноакадемічної освіти та професійної підготовки дипломата. На наш погляд, оптимальним варіантом (моделлю) розв'язання цього непростого завдання є створення на базі Дипломатичної академії України при МЗС України для державних службовців, що займаються питаннями зовнішніх зносин, спеціалізованої магістерської програми (на базі повної вищої освіти) з підготовки радників органів державної влади, в якій перш за все буде акцентовано увагу на спеціалізованій підготовці фахівців за напрямками їх подальшої професійної діяльності в тих міністерствах і відомствах, що направили їх на навчання до Академії. Така модель підготовки надасть можливість поєднати попередній практичний досвід слухача Академії з оновленими та набутими уміннями і навичками, які він отримає разом з дипломом випускника Дипломатичної академії України при МЗС України.

Дипломат у сучасному суспільстві живе в багатовимірному просторі культури. Його буття визначається тим, якими знаннями, навичками і вміннями він володіє, якими володіє мовами культури. Тут кожен обирає свій шлях.

Завдання сучасної системи підготовки дипломатичних кадрів, і в першу чергу в Дипломатичній академії України при Міністерстві закордонних справ України, полягає в тому, щоб надати всім, хто навчається, широкі можливості вибору, навчити кожного вільно рухатися в просторі ідей, у світі образів, поглибити мислення й емоційне сприйняття дійсності, допомогти виробити цілісний погляд на світ, сформуватися повноцінним громадянином.

Демократизація освіти – найважливіша складова процесу демократизації світової спільноти. Вона стосується й управління освітою, й реалізації навчального процесу. Демократизація проникає й у сам зміст освіти, що все більше орієнтується на реалізацію в її системі невід'ємних прав людини. Держава в демократичному суспільстві не має права нав'язувати тому, хто навчається, будь-які світоглядні цінності. Але вона зобов'язана зробити все, аби вільне самовизначення особистості здійснювалося усвідомлено, на основі фундаментальних знань.

Дипломати – це найкращі представники політичної еліти. А тому, варто нагадати твердження, яке стало аксіоматичним, що саме політична еліта, як вирішальна сила історичного та соціально-політичного процесу, визначає мету та сенс політичних процесів і тому несе відповідальність за їх напрямок, ефективність і наслідки.

Отже, на початку нового століття постала проблема створення ефективної системи забезпечення якісного зростання кадрового потенціалу дипломатичної служби України, з урахуванням тенденцій цивілізаційного поступу та стратегічних напрямів розвитку держави. Приєднання України до загальноєвропейського Болонського процесу, щодо реформування національної системи вищої освіти, має спричинити уніфікацію процедури підготовки кваліфікованих кадрів, у тому числі – для здійснення зовнішніх зносин держави. А тому, чинна вітчизняна система підготовки кадрів для сфери міжнародних відносин має зазнати структурної та змістовної трансформації, і першочергово – має бути впроваджена оновлена модель навчання дипломатів – дипломатів XXI століття.

Сподіваємося, що викладене вище сприятиме поширенню інформації про стан та особливості підготовки фахівців у Дипломатичній академії України при МЗС України за спеціальністю 8.000006 "Зовнішня політика", а також – застосуванню цього досвіду під час пошуків доцільних інновацій в українській вищій школі з метою реалізації основних положень Національної доктрини розвитку освіти в Україні в XXI столітті.

При цьому слід підкреслити, що вища освіта України, з її проблемами організаційної та навчально методичної перебудови і фінансування має бути визнана політичним і соціальним пріоритетом розвитку нашої

держави і суспільства. Впевнений, що саме такий підхід дасть змогу в історично стислий час втілити в життя оновлені моделі підготовки кадрів для дипломатичної служби України, закласти науково обґрунтовані підвалини побудови демократичної, правової держави, її зовнішньої та внутрішньої політики, якомога швидше адаптуватися до всього європейського єдиного освітянського простору.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Див. дет.: Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2004 / Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ, 2004.
- ² Кулінич М.А. Напередодні першого десятиліття (30 травня 2005 року – десять років Дипломатичній академії України при МЗС України) // Політика і час. – 2004. – №11. – С. 12.
- ³ Главное в дипломатии – умелое сочетание опыта и энергии профессионально подготовленных специалистов. Интервью с ректором Дипломатической академии Украины при МИД Украины проф. Б.И. Гуменюком // Голос Украины. – 2001. – 3 февраля. – С.3.
- ⁴ Див. дет.: Циватий В.Г. Європейська та українська дипломатична практика і протокол доби раннього Нового часу: типове і особливе // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – Київ, 2001. – Вип.5. – С.266-271; Циватий В.Г. Держави Західної Європи на межі XV-XVI століть і проблема політичної влади у контексті інституціональних процесів // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – Київ, 2002. – Вип.6. – С.285-292; Циватий В.Г. Інституціональні процеси європейської зовнішньої політики та дипломатії першої чверті XVI століття: історико-політологічний аналіз // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – Київ, 2003. – Вип.9. – С.293-308.
- ⁵ Див. дет.: Гуменюк Б.І. Кадри для зовнішньої політики України третього тисячоліття // Україна дипломатична. – Випуск 3. – Київ, 2003. – С.49-56; Фокин Ю.Е. Дипломатическая академия в системе подготовки и переподготовки дипломатов и международных работников в России // Проблемы подготовки дипломатов России и Украины в условиях глобализации. Материалы российско-украинского круглого стола 30-31 октября 2003 года. – Киев, 2003. – С.14-20.
- ⁶ Див. дет.: Куліш В.В., Гупчієнко Л.С. Про концепцію підготовки національної еліти в Україні // Науковий вісник Дипломатичної академії України – К., 2003. – Вип. 8. – С. 4-25.
- ⁷ Див. дет.: Попов В.И. Современная дипломатия: теория и практика. Дипломатия – наука и искусство. – 2-е изд. – М., 2003. – Гл. VII. – С.436-518; Зленко А. М. Дипломатія і політика. – Харків-Київ, 2003. – Гл.10. – С.537-556; Кашлев Ю.Б. Многоликая дипломатия: исповедь посла. – М., 2004. – Гл. 1. – С.6-18.
- ⁸ Гуменюк Б.І. Дипломатична академія України при МЗС

- України // Українська дипломатична енциклопедія: В 2 т. – Київ, 2004. – Т.1. – С.350-351.
- 9 Кулінич М.А. Напередодні першого десятиліття (30 травня 2005 року – десять років Дипломатичній академії України при МЗС України) // Політика і час. – 2004. – №11. – С. 11-15.
 - 10 Див. дет.: Кашлев Ю.Б. Международные отношения и дипломатия в контексте глобализации и информационной революции // Проблемы подготовки дипломатов России и Украины в условиях глобализации. Материалы российско-украинского круглого стола 30-31 октября 2003 года. – Киев, 2003. – С.34-42.
 - 11 Науковий вісник Дипломатичної академії України / За заг. ред. Б.І.Гуменюка, Л.С.Тупчієнка, В.Г.Циватого. – Випуски 1-10. – Київ, 1998-2004.
 - 12 Петренко В.Л. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи стандартів вищої освіти // Інформаційний вісник "Вища освіта". – 2003. – № 10.
 - 13 Томас Р.М. Підходи до встановлення і добору стандартів досягнень // Моніторинг стандартів освіти / За ред. А. Тайджимана і Т.Н. Послтвейта. – Львів, 2003. – С. 132-154.
 - 14 Красильникова Г.В., Бегняк В.І. Стандарти вищої освіти України та Російської Федерації: компаративний аналіз // Проблеми освіти. – 2003. – Вип. 34. – С. 92-105.
 - 15 Левковский К.М., Петренко В.Л. Концептуальные основы реализации принципов и задач Болонского процесса: совместимость и сравнимость национальных систем образования и труда // Проблемы качества образования. – Кн. 3. – Москва-Уфа, 2004. – С. 69.
 - 16 Див. дет.: Зонова Т.В. Компаративный анализ становления российской и европейской профессиональной дипломатической службы // Российская дипломатия: история и современность. – М., 2001; Зонова Т.В. Современная модель дипломатии: истоки становления и перспективы развития. – М., 2003.
 - 17 Концепція розвитку Дипломатичної академії України при МЗС України на 2002-2005 роки // Поточний архів Міністерства закордонних справ України. – Управління кадрового забезпечення. – 2002. – Червень. – 9с.
 - 18 Див. дет.: Дипломатия и дипломат на пороге XXI века: новые вызовы. Материалы международной научно-практической конференции. 27-28 сентября 1999г. – М., 2000; Проблемы подготовки дипломатов России и Украины в условиях глобализации. Материалы российско-украинского круглого стола 30-31 октября 2003 года. – Киев, 2003; Роль науки в подготовке дипломата будущего / Дипломатическая академия МИД Российской Федерации: Материалы международной научно-практической конференции (08-09 апреля 2004 года, г. Москва).

Стаття підготовлена за матеріалами виступу на міжнародній науково-практичній конференції в Дипломатичній академії МЗС Російської Федерації: "Роль науки в підготовці дипломата майбутнього" (08-09 квітня 2004 року, м. Москва).

Надійшла до редакції 19.10.2004